

Крыніца Літ Пытаніб Чобевека
Okružly Stól Rusínov Slovenska
Roundtable of the Rusyns in Slovakia

Program rozvoja
rusínskej národnostnej menšiny
v Slovenskej republike

Prešov, 2. mája 2015

Program stanovuje ciele rozvoja rusínskej národnostnej menšiny v Slovenskej republike na ďalšie obdobie. Je výsledkom činnosti Okrúhleho stola Rusínov Slovenska a diskusií vedených na jeho zasadaniach v období október 2012 – máj 2015. Prešiel verejným pripomienkovaním zo strany rusínskych mimovládnych organizácií a občianskych aktivistov, ktorým nie je ľahostajný ďalší osud a podmienky života Rusínov na Slovensku. Program je otvoreným dokumentom, do ktorého budú v prípade potreby zapracované ďalšie témy.

Potreba spracovania programu vychádza zo skutočnosti, že za posledných 20 rokov od nežnej revolúcie boli v podmienkach demokratickej SR splnené základné požiadavky rusínskej národnostnej menšiny, ktoré napravili krivdy spáchané v minulosti. Predovšetkým, rusínska národnostná menšina bola oficiálne uznaná a jej príslušníci získali právo i možnosť sa slobodne hlásiť k svojej národnosti. V roku 1995 bol kodifikovaný spisovný rusínsky jazyk čo umožnilo začať vydávať periodické i neperiodické publikácie. Vznikli profesionálne rusínske inštitúcie, ktoré sú nositeľmi kultúrneho rozvoja, vzdelávania a historickej pamäti Rusínov na Slovensku (Divadlo Alexandra Duchnoviča, Poddukelský umelecký ľudový súbor, Ústav rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity a Múzeum rusínskej kultúry v Prešove). V súčasnosti pôsobi v SR viac než 30 mimovládnych organizácií, ktoré v predmete činnosti uvádzajú rozvoj a ochranu rusínskeho jazyka, identity a kultúry. K rusínskym koreňom sa hlásia viaceré významné osobnosti verejného života v SR. Rusínska národnostná menšina sa po sčítaní obyvateľstva v roku 2011 stala treťou najpočetnejšou menšinou v SR. Pozitívne výsledky rozvoja rusínskej národnostnej menšiny za uplynulých 20 rokov je možné vysvetliť dvomi základnými faktormi: 1) demokratizácia pomerov v SR po páde komunistického režimu, a predovšetkým, realizácia ústavného práva občanov SR slobodne sa hlásiť k svojej národnostnej identite; a 2) aktívna činnosť rusínskych organizácií, a predovšetkým Rusínskej obrody, pri presadzovaní základných požiadaviek Rusínov.

Pre ďalší rozvoj rusínskej národnostnej menšiny v podmienkach SR je nevyhnutné stanovenie nových strednodobých cieľov, ktoré nadväzujú na splnené základné požiadavky. Nové ciele rozvoja rusínskej národnostnej menšiny sa v prvom rade týkajú legislatívneho zabezpečenia ústavného práva príslušníkov národnostných menšín SR podieľať sa na správe vecí, ktoré sa ich týkajú, pretože v SR doteraz nebol prijatý zákon o národnostných menšinách. Ďalej sú to ciele v oblasti rozvoja rusínskeho školstva a kultúry, zabezpečenia fungovania a rozvoja hlavných inštitúcií rusínskej menšiny, a v neposlednom rade samospráva a regionálny rozvoj, predovšetkým obcí a miest severovýchodného Slovenska, v ktorých kompaktno a v prevažnej miere žijú občania SR hlásiaci sa k rusínskej národnosti.

1. Národnostná samospráva

1.1. Pre naplnenie ústavného práva príslušníkov národnostných menšín SR, vrátane rusínskej národnostnej menšiny, podieľať sa na správe a rozhodovaní o veciach, ktoré sa ich týkajú, je potrebné schváliť Zákon o národnostných menšinách v SR.¹ Je nevyhnutné, aby spôsob a podmienky účasti príslušníkov národnostných menšín na správe vecí, ktoré sa ich týkajú, vrátane financovania rozvoja národnostných menšín v SR, stanovil zákon a neboli závislé od politického rozhodovania exekutívnych orgánov. Schválenie Zákona o národnostných menšinách v SR, ktorý zriadi nižšie uvedený systém národnostných samospráv v SR, je strategickým cieľom a zároveň nevyhnutným predpokladom pre ďalší rozvoj rusínskej národnostnej menšiny v SR. Okrúhly stôl Rusínov Slovenska je pripravený diskutovať návrh priloženého zákona so zástupcami vlády SR, parlamentnými politickými

¹ Návrh Zákona o národnostných menšinách vypracovaný Okrúhlym stolom Rusínov Slovenska tvorí prílohu tohto programu. V tejto časti textu programu sú zhrnuté iba jeho hlavné ustanovenia.

stranami, zástupcami organizácií iných národnostných menšín v SR a jednotlivcami, ktorým nie je ľahostajný osud národnostných menšín v SR.

1.2. Zákon stanoví práva príslušníkov národnostných menšín, spôsob ich účasti na správe verejných vecí, vrátane práva podieľať sa na prijímaní rozhodnutí, ktoré sa ich týkajú a takisto stanoví pôsobnosť ministerstiev, iných správnych úradov a orgánov územných samosprávnych celkov vo vzťahu k príslušníkom národnostných menšín. Zákon stanoví podmienky pre zriadenie a fungovanie národnostných samospráv pre oblasť používania jazyka národností, národnostného školstva a kultúry. Používanie jazyka, školstvo a kultúra sú oblasti, ktoré sa bezprostredne týkajú zachovania a rozvoja identity národnostných menšín v SR. Národnostné samosprávy nebudú mať kompetencie zasahovať do iných oblastí verejného života.

1.3. V súlade s navrhovaným zákonom je potrebné zriadiť Úrad národnostných menšín ako poradný orgán vlády SR. Vedúci úradu bude menovaný vládou, avšak jeho členmi budú zástupcovia národnostných menšín menovaní Národnostnými radami príslušných národnostných menšín. Každá Národnostná rada menuje do úradu jedného zástupcu menšiny. V kompetencii úradu bude najmä dbať o presadzovanie a dodržiavanie vnútroštátnych a medzinárodných záväzkov SR v oblasti postavenia a práv príslušníkov národnostných menšín, pripravovať, navrhovať a realizovať v spolupráci s vládou SR strednodobé a dlhodobé opatrenia v oblasti zachovania, rozvoja a podpory práv príslušníkov národnostných menšín a za tým účelom, vyjadrovať sa k návrhom zákonov, k návrhom nariadenia vlády a opatreniam, týkajúcim sa práv príslušníkov národnostných menšín, pred ich predložením vláde, pripravovať pre vládu súhrnné správy o situácii národnostných menšín na území SR, pripravovať pre vládu alebo pre ministerstvá či iné exekutívne orgány odporúčania k zabezpečeniu potrieb príslušníkov národnostných menšín, najmä v oblasti školstva, kultúry a médií, používania materinského jazyka, rozvoja spoločenského a kultúrneho života.

1.4. Najvyšším orgánom národnostnej samosprávy bude Národnostná rada príslušnej národnostnej menšiny SR volená príslušníkmi národnostnej menšiny. Voľby členov národnostnej rady sa budú konať v deň volieb do samospráv podľa ustanovení osobitného predpisu. Hlavnou úlohou Národnostnej rady v oblasti školstva bude v súčinnosti s MŠ SR spolurozhodovať pri financovaní národnostného školstva, iniciovať vyučovanie národnostného jazyka na základných a stredných školách, spolupodieľať sa na metodickom dozore nad školami s vyučovacím jazykom národnostnej menšiny, resp. s vyučovaním jazyka národnostnej menšiny, ako aj na úprave učebných osnov, podieľať sa na schvaľovaní učebníc používaných v školách s vyučovacím jazykom národnostnej menšiny, resp. s vyučovaním jazyka národnostnej menšiny. V oblasti kultúry bude jej hlavnou úlohou v súčinnosti s MK SR iniciovať zakladanie a prevádzkovanie kultúrnych inštitúcií národnostnej menšiny, podieľať sa na rozhodovaní o pridelovaní finančných prostriedkov na kultúrnu činnosť národnostnej menšiny. V oblasti používania národnostného jazyka bude jej hlavnou úlohou poskytovať metodickú pomoc a podporu pri používaní jazyka národnostnej menšiny v úradnom styku, v konaní pred súdmi a pri viacjazyčnom označovaní obcí, ulíc, verejných priestranstiev, budov verejnej správy, podieľať sa na kontrole používania zákona o jazykoch národnostných menšín, predkladať Rade pre vysielanie a retransmisiu návrhy k obsahu programov a časom vysielania menšinových relácií Rozhlasu a televízie Slovenska.

1.5. Národnostná rada bude rozhodovať o použití prostriedkov z Fondu pre rozvoj národnostných menšín, pre potreby rozvoja menšiny, ktorú zastupuje. Prostriedky Fondu sa vytvoria z príslušných finančných programov Ministerstva školstva SR, Ministerstva kultúry SR a Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, vrátane doterajších grantových schém v ich pôsobnosti, určených pre rozvoj kultúry, vzdelávania a obhajoby práv občanov SR hlásiacim sa k národnostným menšinám. Volení zástupcovia národnostných rád

zabezpečia transparentnejšie nakladanie s verejnými prostriedkami určenými pre potreby rozvoja národnostných menšín než súčasné komisie.

1.6. Zákon zriadi inštitút volených zástupcov národnostných menšín pri samosprávnych krajoch, mestách a obciach s osobitnými kompetenciami pre navrhovanie a kontrolu vecí, týkajúcich sa príslušníkov národnostných menšín na príslušnej samosprávnej úrovni a v rámci ich správnych kompetencií. Zástupcovia národnostných menšín na krajskej a miestnej samosprávnej úrovni budú takisto volení v deň volieb do obecných samospráv podľa osobitného predpisu.

1.7. Schválenie Zákona o národnostných menšinách v SR, ktorý zriadi vyššie uvedený systém národnostných samospráv v SR je strategickým cieľom a zároveň nevyhnutným predpokladom pre ďalší rozvoj rusínskej národnostnej menšiny v SR. Okrúhly stôl Rusínov Slovenska je pripravený diskutovať návrh priloženého zákona so zástupcami vlády SR, parlamentnými politickými stranami, zástupcami organizácií iných národnostných menšín v SR a jednotlivcami, ktorým nie je ľahostajný osud národnostných menšín v SR.

2. Školstvo

2.1. Žiadať štátne inštitúcie a zriaďovateľov škôl o uplatňovanie Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov, aby na národnostne zmiešanom území ponuka na vzdelávanie v menšinovom jazyku predchádzala dopyt.

2.2. Zvýšiť záujem o štúdium rusínskeho jazyka a vzdelávania mladej generácie v rusínskom jazyku s cieľom zvýšiť počet detí prihlásených do národnostných škôl s vyučovaním rusínskeho jazyka a s vyučovacím jazykom rusínskym.

2.3. Aplikovať históriu Rusínov a rusínske reálie do výučby na základných a stredných školách, vďaka čomu by sa posilnilo národné vedomie u rusínskych detí a majorite by pomohlo pozitívne vnímať Rusínov.

2.4. Iniciovať vznik materských škôl s výchovným jazykom rusínskym, resp. aspoň paralelných tried s výchovným jazykom rusínskym.

2.5. Rozšíriť výučbu rusínskeho jazyka na existujúce základné a stredné školy na národnostne zmiešanom území.

2.6. Zaviesť štandard finančného zvýhodnenia škôl s akoukoľvek formou výučby materinského jazyka rusínskej národnostnej menšiny. Iniciovať zavedenie motivačných mechanizmov (zo strany MŠ SR, samospráv) vo vzťahu k riaditeľom škôl, starostom obcí a zriaďovateľom škôl a takisto smerom k rusínskym rodičom s cieľom vytvárať triedy, resp. školy s vyučovaním rusínskeho jazyka a s vyučovacím jazykom rusínskym.

2.7. Začať s prípravou pedagogických kádrov vychádzajúc z „Konceptie vzdelávania detí občanov Slovenskej republiky rusínskej národnosti“ (1996), ktorá predpokladá zriadenie tried na stredných pedagogických školách v Prešovskom kraji s vyučovaním rusínskeho jazyka. Riešením by mohlo byť vyčlenenie účelových zdrojov (zo strany ministerstva školstva, samospráv) priamo na zapltenie kvalifikovaného učiteľa rusínskeho jazyka.

2.8. Vytvoriť systemizované pracovné miesta v rámci MŠ SR a Krajských školských úradov pre odborných pracovníkov poverených a zodpovedajúcich za agendu rusínskeho národnostného školstva.

2.9. Systematicky a vo väčšom rozsahu finančne podporovať výrobu a distribúciu nevyhnutných učebníc rusínskeho jazyka, literatúry, kultúry a dejín Rusínov, inovovaných motivačných učebných pomôcok potrebných pri zatraktívnení vyučovania rusínskeho jazyka

(multimediálne CD, spevníky, učebnice, tematické nástenné tabule, vybavenosť predmetových učební multimediálnymi pomôckami a pod.).

2.10. Zriadiť rusínske gymnázium.

2.11. V spolupráci s vedením Gréckokatolíckej teologickej fakulty a Pravoslávnej bohosloveckej fakulty Prešovskej univerzity dosiahnuť zavedenie vyučovania rusínskeho jazyka s cieľom pripraviť absolventov obidvoch fakúlt na pôsobenie v rusínskych mestách a obciach po ukončení štúdia.

2.12. Dosiahnuť zjednotenie používania rusínskeho jazyka na Slovensku v písomnej podobe.

3. Kultúra

3.1. Sústrediť sa na formovanie umeleckých osobností a vytvoriť priaznivejšie predpoklady pre rozvoj činnosti a vyššiu umeleckú úroveň amatérskych umeleckých súborov. V rusínskych obciach a mestách existuje bohatá tradícia folklórnych festivalov, ktorú je potrebné udržať, avšak rozvojovou prioritou je vyhľadávanie a rozvoj talentovaných osobností ako nositeľov kultúrnych tradícií Rusínov.

3.2. Zriadiť Dom rusínskej kultúry ako centrum podpory a rozvoja rusínskej záujmovej umeleckej činnosti. Zabezpečiť jeho financovanie v rámci rozvoja kultúry Prešovského samosprávneho kraja.

3.3. Zo známych osobností (nielen rusínskeho pôvodu) zriadiť Umeleckú radu pre rusínsku kultúru, ktorá by stanovovala dlhodobé ciele a priority v oblasti rozvoja rusínskej kultúry. Umeleckú radu vytvoriť pri Dome rusínskej kultúry.

3.4. Založiť rusínske konzervatórium, resp. dosiahnuť vytvorenie odboru s rusínskym zameraním pri existujúcich konzervatóriách s povinnou praxou študentov vo vyšších ročníkoch v DAD a PULS.

3.5. Do rámca študijných plánov existujúcich študijných programov zahrnúť Učiteľstvo rusínskeho jazyka a literatúry na Ústave rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove predmety v kombinácii bakalárskej a magisterskej formy so zameraním na rusínsky folklór, divadlo a múzejníctvo s cieľom budúceho uplatnenia absolventov v existujúcich profesionálnych rusínskych inštitúciách (DAD, PULS, Múzeum rusínskej kultúry).

3.6. Urobiť všetky nevyhnutné kroky k tomu, aby vláda a jej podriadené Ministerstvo vnútra vykonalo preregistráciu Zväzu Rusínov-Ukrajincov Slovenska na Zväz Ukrajincov Slovenska s cieľom zamedzenia ďalšieho zneužívania kultúry Rusínov v prospech Ukrajincov.

4. Inštitúcie

4.1. V spolupráci s VÚC Prešovského samosprávneho kraja, ktorý je zriaďovateľom Divadla Alexandra Duchnoviča (DAD) a Poddukelského umeleckého ľudového súboru (PULS) dosiahnuť navýšenie rozpočtu pre ich kvalitnú činnosť.

4.2. Dosiahnuť prevedenie zriaďovateľskej pôsobnosti PULS z VÚC Prešovského samosprávneho kraja na Úrad vlády SR.

- 4.3. Navýšiť rozpočet pre rozhlasovú a televíznu redakciu vysielania RTVS v rusínskom jazyku na výrobu literárno-dramatických relácií, doplnenie stavu redaktorského kolektívu a umiestnenie vysielania rusínskych relácií do vhodnejších vysielacích hodín.
- 4.4. Pripraviť na akreditáciu nový neučiteľský študijný program Rusínsky jazyk a kultúra v rámci študijného odboru Cudzie jazyky a kultúry na Ústave rusínskeho jazyka a kultúry Prešovskej univerzity v Prešove, ktorý by bol zameraný na prípravu odborníkov pre rôzne súčasti rusínskej kultúry.
- 4.5. V spolupráci s MK SR a SNM, ktorý je zriaďovateľom Múzea rusínskej kultúry, dosiahnuť navýšenie rozpočtu pre činnosť múzea s cieľom zlepšiť jeho materiálne vybavenie, rozšíriť zbierku artefaktov a rozšíriť možnosti pre výskum.
- 4.6. Dosiahnuť, aby hnuťelný aj nehnuteľný majetok v správe SNM - Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku, kde sa nachádza väčšinový zbierkový fond rusínskej kultúry, MK SR a Generálne riaditeľstvo SNM, po vyčlenení ukrajinského zbierkového fondu, previedli do správy SNM - Múzea rusínskej kultúry.
- 4.7. Dosiahnuť, aby v rámci SNM – Múzea rusínskej kultúry vzniklo centrum rusínskeho písomníctva a tlačovín.

5. Samospráva a regionálny rozvoj

- 5.1. Spracovať a na rokovanie vlády SR predložiť správu o sociálno-ekonomickej situácii a infraštruktúrnej vybavenosti sídiel v Prešovskom a Košickom kraji, v ktorých žijú Rusíni, s cieľom hľadania systémových riešení na zabezpečenie základných služieb obyvateľstva žijúceho na vidieku a zároveň zabezpečenia pracovných príležitostí.
- 5.2. Podporovať rozvoj poľnohospodárstva, remesiel, agroturistiky a cestovného ruchu. Zorganizovať bezplatné informačné semináre pre zástupcov obcí a záujemcov o predaj z dvora.
- 5.3. Vytvárať podmienky pre rozvoj alternatívnych odvetví miestnej ekonomiky. Zamerať sa na aktivity s vyššou pridanou hodnotou, napr. turizmus zameraný na prírodné danosti územia (pozorovane neporušenej prírody, pozorovanie zveri a vtáctva, pozorovanie nočnej oblohy, trekking, cykloturistika, hipoturistika) resp. kultúrno-poznávací cestovný ruch.
- 5.4. Sprísniť kontrolu ochrany prirodzených funkcií poľnohospodárskej pôdy, ktorá je nezastupiteľnou zložkou životného prostredia (zákon č. 245/2003 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia), kontrolu plnenia povinností vlastníkom, nájomcom a správcom poľnohospodárskej pôdy s cieľom predchádzať výskytu a šíreniu burín na neobrábaných pozemkoch (zákon č. 220/2004 Z. z. o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy).
- 5.5. Iniciovať zmenu zákona č. 229/1991 Zb. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku v znení neskorších predpisov s cieľom, aby obce boli povinné dať súhlas k uzatváraným zmluvám o nájme každoročne a zároveň aby bol tento súhlas podmienkou pri vyplatení dotácií, resp. v prípade záujmu a existujúcich kapacít aby mohli obce zabezpečiť túto činnosť vo svojej réžii.
- 5.6. Iniciovať zmenu legislatívy tak, aby lesné pozemky a poľnohospodárska pôda neznámych vlastníkov nachádzajúcich sa v katastri obce, boli v správe príslušnej obce.
- 5.7. Iniciovať zmenu zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu, konkrétne § 14, ods. 4: nahradiť vetu „Obec môže rozhodnúť o utvorení a odbornom vedení evidencie

pamätihodností obce“ vetou „Obec je povinná utvoriť a odborne viesť evidenciu pamätihodností obce.“

5.8. V spolupráci s krajskými pamiatkovými úradmi a ďalšími organizáciami vytvoriť zoznamy hmotných nehnuteľných, hnutel'nych a nehmotných pamätihodností. Pre predstaviteľov samospráv realizovať informačnú kampaň o význame evidencie pamätihodností.

5.9. Presadzovať zmenu podmienok programov EÚ - rozšíriť oprávnené aktivity o činnosť: „zachovanie, ochrana, obnova národných kultúrnych pamiatok a pamätihodností obcí a ich efektívne využitie pre rozvoj kultúrno-poznávacieho cestovného ruchu.“ Taktiež presadzovať doplnenie tejto aktivity aj do dotačných a grantových systémov samosprávnych krajov.

5.10. S požiadavkou spoločného riešenia rozvoja cestovného ruchu, zachovania a propagácie rusínskeho kultúrneho dedičstva a prírodného bohatstva územia osloviť Krajskú organizáciu cestovného ruchu Severovýchod Slovenska v Prešove a fungujúce miestne akčné skupiny.

5.11. Iniciovať legislatívne zmeny v súčasnom systéme financovania obcí podľa počtu obyvateľov na viac solidárne pre malé obce do 500 obyvateľov.